

Pavel Pešta

Než přišli Bubáci (K situaci české satiry v padesátých letech)

„Soudruh Antonín Novotný zdůraznil na X. sjezdu KSČ znovu, že potřebujeme více satirických děl, která by bičovala všecko staré, co zůstává ještě v našem životě. Zároveň také upozornil, že úroveň satiry není valná, ani pokud jde o obsah, ani pokud jde o formu.“ Těmito slovy zahájil úvahy o satire ve svém referátu na zasedání ÚV Svazu čs. spisovatelů, konaném ve dnech 29.-30. června 1954, předseda spisovatelské organizace Jan Drda. A tato část jeho referátu byla pak otištěna v Literárních novinách jako podnět k diskusi o satire.¹

Jan Drda zde navázal na svůj diskusní příspěvek na X. sjezdu KSČ, který se konal dva týdny předtím. Tam vystoupil proti neoficiální části soudobé satiry ještě mnohem ostřeji než ve svém hlavním sjezdovém referátu Antonín Novotný. Tato nejvyšší osobnost strany konstatovala, že mnozí autoři satirických děl dosud nechápou, že místo satiry je na straně společenského pokroku a pravdy; svou kritiku pak zkonkrétnila poukázáním na to, že v některých satirických hrách a zejména v satirických programech estrád je podceňována náročnost diváků a mnohdy přímo uráženo jejich socialistické uvědomění.² Na to J. Drda navázal ve svém příspěvku na sjezdu KSČ patetickým voláním: „...pryč se satirou, která si vůbec nezasluhuje jméno satiry a která proti zájmům pracujícího lidu a někdy i z pozic třídního nepřítele pěstuje maloměšťácké popichování, otravování poctivých pracovníků, která zlehčuje stranu a náš lidově demokratický řád anebo která se zvrhá v nechutnou šaškárnu!“³ Na zasedání ÚV Svazu čs. spisovatelů a v Literárních novinách tyto záležitosti dále rozváděl slovy o tom, že se „satira - jak po stránce textové, tak po stránce reprodukční - zejména v oblasti estrád dostala leckdy do rukou nekvalitních lidí, maloměšťáků, lidí infikovaných třídním nepřítelem“, takže místo kritiky starého, zahnívajícího, nepřátelského se nám dostává „kritiky a satiry z pozic třídního nepřítele a z pozic maloměšťáckých“; je zesměšňován například „takový přirozený zjev našeho života, jako je konání schůzí vůbec nebo uplatňování sovětských zkušeností“. Jde tedy o satiru, která „útočí na samé základní principy našeho života“. Jako konkrétní příklad takového zločinu uvedl Drda následující písničku Rudy Prince:

Okolo Hradce, na státním statce
mají tam tři správce:
jeden je honěný,
druhý je udřený,
třetí je zavřený.

1) J. Drda: K některým otázkám naší satiry, Literární noviny 1954, č. 29, str. 3.

2) Referát s. Antonína Novotného, Rudé právo 12. 6. 1954, cit. pasáž na str. 6. - Zájem orgánů KSČ o satiru byl iniciován Malenkovovým projevem na XIX. sjezdu KSSS v roce 1952.

3) Diskusní příspěvek soudruha J. Drdy, Rudé právo 16. 6. 1954, str. 5.

Není to jistě žádné satirické veledílo, ale tento v podstatě nevinný popěvek, který Drdu tak rozhořčil, vystihoval prostým konstatováním tehdy běžnou skutečnost, že kariéra mnohých ředitelů končila v kriminále. J. Drda ve svém vystoupení také vážně postřelil první vlašťovku naší dramatické satiry, Jelínkův Skandál v obrazárně, v němž našel některé škodolibé momenty; ty podle něho umožnily různým druhořadým autorům předělávat a doplňovat hru na snůšku maloměšťáckých klevet.

Česká lidově demokratická satira tedy dostala nedlouho poté, co bylo uznáno její právo na život a byla vyzvána k tomu, aby se činila, pořádnou ránu palicí. A bylo jí vymezeno přísně regulované řečiště stanovením jediného úkolu: ve jménu lidu ostře bičovat vše staré, přežívající.

V první fázi tzv. budování socialismu u nás, v éře Slánského, kritika záporných jevů vyskytujících se ve vlastních řadách, byl chápáných jako přežitky minulosti, nebyla vítána. Zelenou měly pouze výpady na imperialisty a třídního nepřítele. Satira zaměřená na nedostatky doma byla otištěna teprve tehdy, když se k ní přilepil kladný závěr, jako že už je všecko v pořádku, že s každým kariéristickým, byrokratickým nebo jiným záporným jevem se už zúčtovalo, že například byrokrat byl už odstraněn a na jeho místo nastoupil vzorný pracovník.⁴ Po likvidaci Slánského přišly oficiální výzvy k pěstování satiry, a tak začala po ní shánka v časopisech i nakladatelstvích, která pochopitelně mnoho nepřinesla, třebaže se do tzv. boje proti sucharům, vyhlášeného ministrem Václavem Kopeckým na zasedání ÚV KSČ začátkem prosince 1953, zapojovali snaživci staří i noví. Přes zpravidla nijak vynikající kvalitu měli ke skutečným náladám mezi lidmi nejbliže oni estrádní a kabaretní umělci, kteří dostali na frak od A. Novotného i J. Drdy, podle něhož nebylo kromě Laciny v naší satíře nic, co by po stránce umělecké úrovně stálo za zmínku.⁵

Soudy o nevalné úrovni soudobé satiry byly nepochybně oprávněné, problematický byl však úhel pohledu: před ním neobstálo právě to, co přinášelo pravdivější pohled na život.

Po zmíněných vystoupeních Novotného a Drdy se šířil mezi spisovateli pocit, že satíře je opět odzvoněno, že kritika vnitřních nedostatků je nežádoucí. A začala se zase vynořovat ošemetná otázka kladného hrdiny nebo kladného vyústění v satíře. Proti tomu se však nyní bouřili i satirici nijak zvlášť průbojní, jako Karel Bradáč, protože to by satiru nivelizovalo, redukovalo na stereotypní schéma.

Vzniklý zmatek měla rozptýlit celostátní konference Svazu čs. spisovatelů o satíře, která se konala v prvních dnech listopadu 1954 v Praze.⁶ Důležitou otázku, na jejíž zodpovězení tehdejší satirikové napjatě čekali, totiž co satira může tepat a co ne, „rozřešil“ Zdeněk Nejedlý slovy: „Satira může vše, když je to *celá* pravda; záleží na tom *jak*.“ Satiriky povzbudilo vystoupení jednoho z nich, Jaroslava Vojtěcha, který hovořil o tom, že mnozí funkcionáři strany a národních výborů ztotožňují sebe se stranou a vládou a mylně se domnívají, že nemohou být kritizováni. Pokud jde o současné tvůrčí problémy, J. R. Pick ukázal na vlastních verších nebezpečí popisnosti, zveršování něčeho, co je obecně známo; a Václav Kaplický mluvil o tom, že velká satira útočí na velké cíle, že neútočí na následky,

4) Srov. K. Bradáč: Na okraj problematiky dnešní satiry, Literární noviny 1954, č. 34, str. 4.

5) S tímto názorem J. Drdy, ovlivněným nepochybně i tím, že V. Lacina dostal na jaře 1954 státní cenu za svou knížku Měšťanské besedy, polemizoval K. Bradáč ve výše uvedeném článku. Nechtěl ovšem snižovat kladné hodnocení Laciny, soudil naopak, že umělecky hodnotných satiriků máme mnohem víc.

6) Celkové hodnocení viz v úvodníku F. Buriánka Po konferenci o satíře, Literární noviny 1954, č. 46, str. 1-2. - Výťah z referátů i diskuse viz pod názvem Aby satira byla ostrou zbraní, Literární noviny 1954, č. 46, str. 5-8. - K tomu srov. referát šifry lk (L. Kundera) Hovoří se o satíře, Host do domu 1954, č. 11, str. 508-509. Porovnání toho, o čem píše Kundera, s texty otištěnými v Literárních novinách ukazuje, že v LN byly při citování některých příspěvků vypuštěny právě pasáže nejzávažnější, rozšiřující prostor pro satiru.

nýbrž na příčiny. V tom, že je třeba, aby satirik neulpíval na povrchu, ale prodral se k jádru problému, na kořen věci, k podstatě daného společenského jevu, se shodovali i další autoři, kteří se zamýšleli v literárních časopisech nad současnou satirou, jako Václav Stejskal a J. R. Pick ve zmíněné diskusi o satíře v Literárních novinách⁷ nebo Josef Hrabák v Hostu do domu.⁸ Třebaže na konferenci zazněly také patolízalské projevy, myšlení o satíře se tedy u většiny satiriků i kritiků neneslo v tom duchu, v jakém vystoupili A. Novotný a J. Drda. I V. Lacina považoval za nutné zastat se ve svém úvodním referátě Václava Jelínka jako autora Skandálu v obrazárně.

Oficiální volání po satíře vedlo k tomu, že se po novinách a časopisech vyrojila spousta epigramatiků, kteří omílali ořepaná témata, nechávající čtenáře většinou úplně chladným a lhostejným. Nakladatelští redaktoři se snažili zajistit pro svůj podnik satirické knížky. Vyšla jich kolem poloviny padesátých let řada, ale u čtenářů ani u myslivých kritiků velké nadšení nevzbudily, ať šlo o Jaroslava Vojtěcha, Karla Bradáče, Jana Mareše, Radovana Krátkého, Jaromíra Studeného, či Václava Lacinu, Zdeňka Jirotku, Jiřího Marka, Achille Gregora, Jana Nohu, Zikmunda Skybu, Michala Sedloně a další; s jistou nadějí byl přijat debut Vítězslava Kocourka Ostré dráčky (1955). Na většině tehdejších knížek bylo příliš patrné sepětí s denním tiskem, pouhé ilustrování života, okrajovost problémů a nehluboký přístup k nim, omezení záběru na věci již oficiálně odsouzené; satirikům se poněkud lépe dařilo tehdy, když se otírali o kulturu, třebaže i tam se často rozplývali ve všeobecnosti. Kritikové vytýkali satirikům malou odvahu, pramalou znalost života a absenci novátorské výbojnosti, ale i malé sepětí s tradicí české satiry, zabývali se jejich jednotlivými nedostatky - přitom však vyslovovali důvěru, že je překonají a dospějí k významným satirickým dílům. Například Josef Hrabák spojoval perspektivu Laciny satirika s perspektivou celé naší satirické tvorby. Jejich očekávání však bylo znovu a znovu zklamáváno, stále platila charakteristika současné satiry, kterou podal Milan Suchomel v Hostu do domu na jaře 1954 v úvodu své úvahy o satirách Jiřího Marka Zasmějte se včerejšku: „Téměř vše, co si dnes říká satira, povznášá se málo nad jednotlivé případy, postrádá obecnější platnosti, anebo zase tone ve všeobecnosti. Čtenář, posluchač, divák se možná zasměje, snad bude potěšen, že se píše o tom, čeho si už sám všiml, nač si stěžovai. Vpravdě se však nedovídá nic nového. Pro tuto povrchnost vtíp mnohých satir rychle vyprchá. A přece síla a půvab každého pravého umění je v tom, že nám otvírá oči.“⁹

Kudy dál? Na to odpověděl v dalším ročníku Hosta do domu Zdeněk Heřman: „Není východisko jinde než v tvůrčím poměru k životu. V té věčně vyžadované (ta ironie!) odvaze. Přirozeně - u spisovatelů i v redakcích.“¹⁰

Je třeba alespoň poznamenat, že podněty pro naši satiru v polovině padesátých let přicházely i zvenčí. Jednak ze Slovenska, především v podobě prozaických satir Petra Karvaše, jednak z Polska. Když v roce 1955 u nás hostovalo polské Divadlo satiry, rozbouřilo hladinu; diváci i satirikové žasli, co si mohou dovolit v Polsku.¹¹

Zkušenost postupně ukazovala, že očekávaný umělecký vzestup naší satiry neuskutečnil dosud zaběhnutí satirikové. Naplno to vyslovil Oleg Sus: „Máme mnoho satiriků, ale málo básníků. Satiru ohrožují právě nejvíce ti, kteří se na ni specializovali, *jensatirikové*, profe-

7) V. Stejskal: O vážnosti směšného, Literární noviny 1954, č. 33, str. 3. - J. R. Pick: Několik slov o satíře, Literární noviny 1954, č. 30, str. 5.

8) J. Hrabák: Nejlepší náš satirik, Dikobraz a naše satira, Host do domu 1954, č. 10, str. 447-453.

9) M. Suchomel: Zasmějte se včerejšku, Host do domu 1954, č. 5, str. 222.

10) Z. Heřman: „Chci, aby se bodlu vyrovnalo pero...“, Host do domu 1955, č. 12, str. 558.

11) Srov. Z. K. Slabý: Satira, satira..., Květen I, 1955/56, č. 4, str. 120.

sionálové, kteří prostě nedovedou nic jiného než to svoje.“¹² Stávalo se stále zřejmějším, že naplnit velké nároky na satiru mohou jen noví tvůrci - skutečné osobnosti - skuteční básníci.

Pro jejich nástup měly nemalý význam nově vzniklé literární časopisy *Host do domu* a *Květen*, které jim ve značné míře otevřely své stránky a podporovaly jejich rozmach i teoreticky a kriticky. Ty, kteří dosud psali o satirické tvorbě, jako např. J. Hrabák, postupně vystřídávali ve velké míře mladší kritikové, zvláště Oleg Sus a Zdeněk Heřman, kteří se stali průvodci nové generace humoristů a satiriků. V letech, kdy stále ještě nejvyšší autoritou bylo to, co mělo nálepku „marxistické“ nebo „sovětské“, vítali možnost při odstraňování různých tabu a omezení, nahromaděných kolem satiry za vlády dogmatismu, opřít se o práce sovětských estetiků i o diskuse probíhající v Sovětském svazu. Šlo například o symposium o sovětské komedii, otištěné v časopise *Okťabr*; Sus ve svém referátu o něm vyzvedl, že „je nebojácně kritické, odhaluje nálady a praktiky různých přestrašenců, byrokratů a všech těch, kterým jsou komedie, satiry, grotesky atd. něčím jen podezřelým a nebezpečným“.¹³ Kromě připomínek dávných snah A. V. Lunačarského Sus poukázal rovněž na knihu Jurije Boreva *O komičeském z roku 1957*, která byla přes řadu jednostranností v daných poměrech průkopnická. V recenzi o této knize ocenil, že Borev „se nebojí, nepřisuzuje lidskému smíchu pouhý pomocná, tak trochu ušlápnutá poslání, jaká dosyta známe například z výrobní satiry“, ale považuje komiku za mohutnou zbraň ve společenském boji pro schopnost vyvolat emocionálně kritický vztah k tomu, co vystavuje smíchu.¹⁴ Za obzvlášť důležité pak považoval Borevovo stanovisko, že neexistuje jen komika přežitků minulosti, ale i komika nové skutečnosti, která má rovněž své vnitřní protiklady. Takový přístup otvíral prostor rovněž kritice různých jevů, vzniklých v tzv. socialistické společnosti.

Současně šlo také o rozšíření uměleckých možností pro satiru, svázanou do té doby představami o jejím místě v rámci socialistického realismu. Bylo třeba otevřít dveře nástupu nové satirické obrazotvornosti a možnosti využít všech nabízejících se prostředků a postupů. Třebaže na satiru kladl Sus zvláštní důraz, nechápal ji izolovaně od jiných sfér komična a jejich nejrůznějších projevů. Uvědomoval si plně jejich vzájemnou propojenost a prolínání stejně jako možnost využití prostředků na první pohled neangažovaných v angažované satire. V tomto směru měla význam například Susova rehabilitace v padesátých letech proskribované bezpředmětné jazykové komiky, kterou provedl na stránkách *Května*.¹⁵ Nepodařilo se mu sice plně vystihnout všechny její odstíny a rozlohu, jak při knižním vydání upozornila odborná kritika,¹⁶ zbavil ji však hanlivého obvinění ze samoúčelnosti výkladem, že nejde o únikový jev, nýbrž že ani v tzv. čisté jazykové komice se nelikviduje vnitřní vztah ke skutečnosti.

Hledání nových možností pro velkou satiru přivedlo Suse rovněž k zájmu o absurdní komiku. Uváděl k nám od konce padesátých let ve svých informativních glosách i překladech malých forem Slawomira Mrožka jako inspirující zjev, který je zdrojem podnětů především v žánru absurdní grotesky, obnažující vnitřní nesrovnalosti, zárodky nesmyslu a absurdity v útrobách moderního světa.¹⁷ Přitom soustavně sledoval pohyb v soudobé české satire a lze říci, že se stal generačním kritikem počínající nové satirické vlny. Jak vyciřoval rodící se perspektivní hodnoty, ukazuje skutečnost, že od počátku zaujatě - a sou-

12) O. Sus: *Marginálie o satire*, *Host do domu* 1959, č. 12, str. 572-573.

13) OS (O. Sus): *Trochu ze zahraničních časopisů*, *Host do domu* 1958, č. 9, str. 430.

14) O. Sus: *O komičnu*, *Host do domu* 1959, č. 4, str. 165-166.

15) O. Sus: *O bezpředmětné komice slov*, *Květen* 3, 1957/58, č. 14, str. 802-806. Knižně v rozšířeném znění in O. Sus: *Metamorfózy smíchu a vzteku*, Brno 1963, 2. vyd. 1965.

16) Např. A. Hájková: *Metamorfózy komična*, *Estetika* 1964, č. 1, str. 69-73.

17) *Srov. např. gs (O. Sus): Muž, který píše absurdní komiku*, *Host do domu* 1960, č. 4, str. 152.

časně silně kriticky - sledoval právě vývoj J. R. Picka od knížky ke knížce, takže mohl již v posledním ročníku Května publikovat první ucelenou studii o tomto průkopníku nového pojetí satiry v tvůrčí praxi.¹⁸

Také Zdeněk Heřman již v prvním ročníku Května rozpoznal Pickovy možnosti a pustil se kvůli jeho sbírce Ptáci a jiné ryby do polemiky s kritikou Jaroslava Putíka, který vytýkal Pickovi intelektuálnost. Heřman konstatoval, že Pickův klad je právě v tom, že vyslovuje své myšlenky důsledně uměleckou formou, že nepracuje nikdy pouhou rétorikou, pouhým moralizováním a reflexí, nýbrž využívá vpravdě obrazného způsobu tvorby a úsporné zkratky.¹⁹ Těmito slovy vystihl současně směr, jímž půjde v následujících letech vývoj satiry snažící se být uměním, poezí na rozdíl od dosavadní vládnoucí satiry dikobrazí, kterou Heřman výstižně charakterizoval tímto obrazem: „Naši satirikové...mi... připadají jako zpěváci kramářských písní: do tuctu slok rozdrobí novinářskou zprávu, přitom občas ukazují na obrázky, aby posluchačstvo mělo jakous takous představu, jakže se ten mordýř šklebil, když ho vedli na šibenici.“²⁰

Je příznačné, že Jiří Robert Pick, jediný z někdejší dikobrazí družiny, který neustrnul a byl schopen skutečně tvůrčího rozvoje, byl nejtěsněji spjat s Květnem. Byl členem jeho redakční rady a uveřejnil zde ze všech satirických příspěvatelů největší počet epigramů i próz, které patřily k tomu nejiskrnějšímu. Napsal však také řadu kritik a glos o satirických pracích, v nichž projevil smysl pro nové hodnoty u jiných autorů. Tak již v druhém ročníku Května vyzvedl satirické písničky Vlastimila Pantůčka, vysílané v brněnském rozhlase, za to, že nejdou cestou bradáčovsko-dikobrazí, nevyhledávají týdenní politické aktuality, ale docela prostě se rozhlížíje očima dnešního člověka okolo sebe a bystře zaznamenávají, co vidí; přitom mnohdy dojdou k překvapujícím zobecněním opravdu satirickým.²¹ Poukázáním na činnost V. Pantůčka a jeho spolupracovníků (zvl. Vladimíra Fuxe) upozornil Pick vlastně na zárodky, z nichž zanedlouho vyrostly satirické hry Večerního Brna. Džentlmensky psal Pick o sbírce svého někdejšího učitele na poli satiry V. Laciny Dnes a denně.²² Nemohl zatajit, že v dobré polovině sbírky má tehdy oficiálně nejuznávanější satirik veršovánky bez šlávy a vtipu, v nichž jen popisuje a opakuje sám sebe i jiné; jejich vznik vykládal Pick z autorovy víry, že je to holá aktuálnost a politická správnost, co dělá ze satiry satiru dobrou, že umění je až druhotné a originalita myšlenková i tvárná je málem hřích, protože ta se vždy politicky správná nemusí zdát. Přesto se úporně snažil najít u Laciny alespoň nějaký výboj, experiment, byť nedotažený.

Květen věnoval přemýšlení o satíře kromě recenzí, tvořících v jednom případě celý blok,²³ také několik speciálních statí. Obsáhlo je zvláště 8. číslo třetího ročníku, zaměřené z velké části na humor a satiru. Nenahraditelnost satiry zdůraznil Zdeněk Podskalský v úvaze Humor kontra satira,²⁴ v níž mimo jiné odmítl leckdy požadovanou kladnost v satíře konstatacím, že humor a satira sdělují kladnou ideu tím specifickým způsobem, že donutí diváka, aby si ji sám vyvodil, sám formuloval, a že proto nejkladnější komedie nepotřebuje kladného hrdinu - tím je sám smích diváka. Vítězslav Kocourek si položil otázku, proč přesto, že se v posledních letech zvýšila řemeslná úroveň satiriků, všichni cítí, že to stále

18) O. Sus: O evoluci satirika J. R. Picka, Květen 4, 1959, č. 4, str. 186-191. Knižně v rozšířené podobě in O. Sus: *Metamorfózy smíchu a vzteku* (1963).

19) Z. Heřman: Chytrému napověz, Květen 1, 1955/56, č. 5, str. 156-157.

20) Tamtéž, str. 157.

21) J. R. Pick: Děk brněnským za písničky, Květen 2, 1956/57, č. 6, str. 231.

22) J. R. Pick: Pro a proti, Květen 2, 1956/57, č. 10, str. 373-374.

23) Z. K. Slabý, V. Maršfíček, Z. Heřman: Satira, satira..., Květen 1, 1955/56, č. 4, str. 120-126.

24) Z. Podskalský: Humor kontra satira, Květen 3, 1957/58, č. 8, str. 409-410.

ještě není se satirou v pořádku, že všichni jaksi hudou na jednu notu - a odpověď našel v tom, že satira funguje jako jakási veřejná celostátní nástěnka, pranýřující nešvary běžného denního provozu; schází jí dílo satirika- osobnosti, dohlédající dále než jen do konce tohoto běžného roku, konfrontující život a společnost a vidící dnešek z hlediska zítřka.²⁵ Statí Karla Hrácha *Ostny poněkud otupené*²⁶ podrobil Květen kritice literární i výtvarnou úroveň Dikobrazu, takže v něm vyvolal polemickou reakci, mj. i Václava Laciny.²⁷ K těmto článkům se v posledním ročníku Května přidružily Poznámky k filmové veselohře od Jaroslava Bočka.²⁸ Končí sice odvoláním na slova Marxova o smíchu, kterým se lidstvo loučí s minulostí, podstatnější jsou však některé jiné výklady, opírající se o literární klasiky. Boček především odmítl dosud vyzdvihovanou nápravnou funkci satiry s odvoláním na Lessinga, který věděl, že tento úkol může komedie a veselohra sotva plnit. Ocitoval jeho slova o komedii: „Její pravý, všeobecný užitek je ve smíchu samém; v cviku naší schopnosti zpozorovat směšné, zpozorovat je lehce a rychle pod všemi pláštíky vášně a módy, ve směsi s horšími nebo dobrými vlastnostmi, ba dokonce i ve vráskách slavnostní vážnosti... Nemůže-li vyléčit žádnou zoufalou nemoc, stačí jí, utvrdí-li zdravé v jejich zdraví.“ Tento výklad korunují slova Schillerova, že úkolem komedie a satiry je vnuknout nám vnitřní svobodu a podporovat ji v nás. To je také směr, kterým se vydala naše satirická vlna šedesátých let.

Květen i Host do domu přinášely množství drobných satirických prací, zvláště epigramů, přičemž jejich autorské okruhy se v tomto směru do jisté míry prolínaly. V obou časopisech publikovali J. R. Pick, Rostislav Dostál, Jaroslav Boček, Jiří Filip, Vítězslav Kocourek, Cyril Šedý, Václav Zeman. Zatímco však Host dával své stránky k dispozici více i autorům starší generace, jako byl např. Jan Noha, ojedinele i Václav Lacina, a měl tedy celkově větší počet satirických příspěvatelů, Květen se až na výjimky soustřeďoval na mladé, nastupující. Proto v něm najdeme jména velké části těch, kteří pak reprezentovali novou vlnu českého humoru a satiry. Kromě Picka to byli obzvláště Miloš Macourek, Jiří Suchý, Milan Schulz, Ladislav Smoljak, Ivan Vyskočil, Vlasta Zábanský.

Zmíním se ještě alespoň pouhým konstatováním, že ke konci druhé poloviny padesátých let vznikaly i další základny důležité pro vývoj našeho nového, zpoetického a hlubšího humoru a satiry. Bylo to Divadlo Na Zábradlí, Semafor a již zmíněné Večerní Brno, ale například také brněnské amatérské Divadlo poezie X. Začínaly vesměs jako scény malých forem, avšak v první polovině šedesátých let proběhl na nich namnoze vývoj od drobných žánrů, pásem a kabaretů k básnickým satirickým hrám, přinášejícím podobenství o své době a ji ovládajících mechanismech.

Květen sám i jeho doba představovaly tedy nové rašení v české satire, přerod v myšlení o ní i v tvorbě samé. Končí éra satiry pojímané jako nástroj boje s přežitky kapitalismu nebo - což byl již jistý pokrok - jako jedna z forem komunistickou stranou hlášané kritiky a sebekritiky, jako nástroj nápravy drobných chyb a nedostatků ve zdárně se rozvíjející socialistické společnosti. Na dikobrazí periferii se dostává satirická tvorba uspěchaně a často velmi primitivně, polopatisticky glosující aktuality, propadá konvenční popisnosti i křiklavému nadsazování a užívající humoru jako převážně vnějšího prostředku, navozujícího pouhou směšnost; tvorba bez hlubšího zobecnění i životně významnějšího obsahu, jejíž deskriptivní a přitom přízemní obrazivost unikala dialektika moderní doby a moderního člověka. Začíná se naopak rozvíjet úsilí o satiru, která si podává ruce s humorem a spolu

25) V. Kocourek: *Naše satira - kudy kam?*, Květen 3, 1957/58, č. 8, str. 430-431.

26) K. Hrách: *Ostny poněkud otupené*, Květen 3, 1957/58, č. 8, str. 436-437.

27) V. Lacina: *Milý Dikobraze.....*, Dikobraz 1958, č. 20, str. 158.

28) J. Boček: *Poznámky k filmové veselohře*, Květen 4, 1959, č.3, str. 188-122.

s ním má ctižádost být poezií. Postupně se boří různá tabu obklopující satiru, proboují se právo satiriků na využívání nejrozmanitějších sfér komična, na hravost a zvláště na svébytný svět vytvářený obrazotvorností i na originální sebevyjádření. Počíná vznikat satira - zprvu v drobných formách veršovaných, písňových, prozaických i scénických, jak je vývojově logické -, která vyrušuje z klidu, provokuje k myšlení, humorem útočí. Otvírají se tak poznenáhlu dveře k satíře, která by byla - řečeno slovy O. Suse - „hlubinným viděním a zíráním moderního světa, aby z něho sňala šálivé masky a prohlédla jej pod povrch“.²⁹ Tím je připravena cesta pro vrcholná díla satirické vlny šedesátých let, jejichž řadu zahajuje povídková knížka Karla Michala Bubáci pro všední den (1962), a vytváří se předpoklad k tomu, aby ztratil platnost epigram či spíše osobitý aforismus Vlasty Zábranského, otištěný v posledním ročníku Května:³⁰

Stav satiry v českých zemích

19. století:

Havlíčková hloubka.

20. století:

Havlíčkův Brod.

29) O. Sus: Šašci v širém světě, Host do domu 1964, č. 7, str. 18-23. Knižně v upraveném znění ve 2. vyd. Metamorfóza smíchu a vzteku (1965).

30) V. Zábranský: Stav satiry v českých zemích, Květen 4, 1959, č. 3, str. 144.